Núm. 24

15-12-25

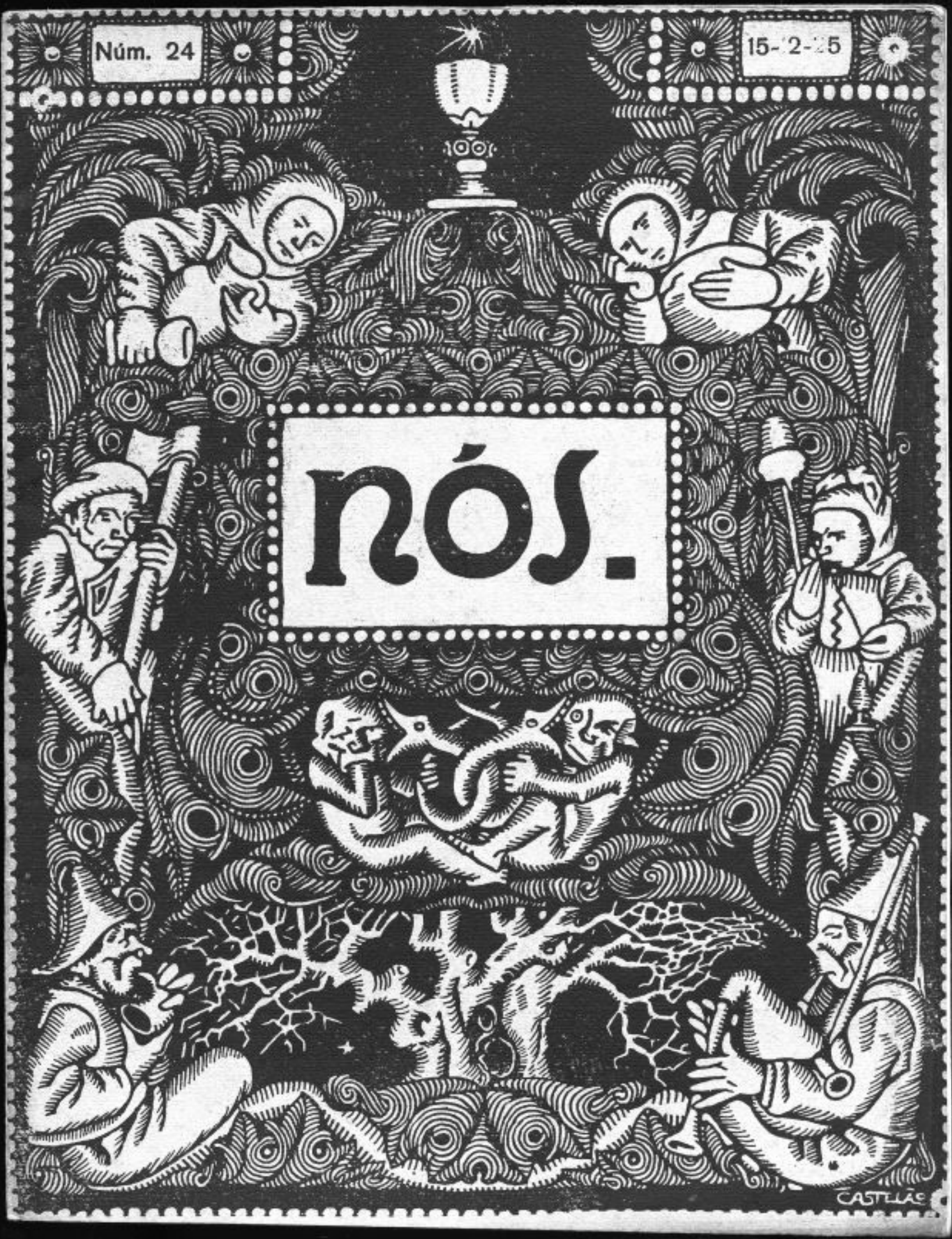

nós.

BOLETIN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

DIREITOR LITERARIO
Vicente Risco

DIREITOR ARTÍSTICO
Alfonso R. Castelao

DIREICIÓN E REDAUCIÓN
Sto. Domingo, 47 - OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
Real, 36 1.º - A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce númaros, na Península	**6** pesetas.
Fora da Península	**15** ,,
Númaro solio na Península	**1** ,,
Na Arxentina	**60** centavos
En Cuba	**30** ,,

Pagos adiantados

Este boletín non pubrica mais orixinás qu'os que foran direitamente solicitados pol-a Direición. Tampouco se fai solidario das ideias n-eles emitidos, a non ser dos que, por non iren rubrados, enténdense que son da Redaución.

SUMARIO

Soneto, por ALVARO MARÍA DE LAS CASAS.

A Regueifa, por LEANDRO CARRÉ.

Sobre o emprego do apóstrofo, por ANTONIO COUCEIRO FREIXOMIL.

A Edade do Ferro na *Galiza,* por FLORENTINO L. CUEVILLAS.

Archivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza.

Os homes, os feitos, as verbas; pol-a REDAUCIÓN.

LEA VOSTEDE *A NOSA TERRA* *IDEARIUM DAS IRMANDADES*

Adeministración Real, 36 — A Cruña

A importancia da pubricación

L A R

non precisa pregoarse

Vexa vostede calquera dos números pubricados e quedará satisfeito

Todal-as novelas son inéditas e orixinales dos millores escritores galegos.

Se vostede é amante das boas letras debe suscribirse á

L A R

Coste de cada número 30 céntimos

Suscricion a 6 números 1'60

Administración: Real, 36-1.º **A Cruña**

Dr. MOSTEIRO

Médico
Odontólogo

Mediciña e Cirugía da boca -- Electricidade -- Rayos X

A Clínica Dental mais compreta de Galicia

Cantón Pequeno, 1 (Casa Pastor) - A CRUÑA

LUIS FÁBREGA

DROGUERIA E FARMACIA

Progreso esquina a Luis Espada

OURENSE

MERQUE VOSTEDE

Plumeiros RAFIUM

De mais dura qu'os de pruma e limpa millor

Véndense en todol-os estabrecimentos do ramo

Andrés Perille - **OURENSE**

Reloxeria ZENITH

Máquinas parlantes, Discos, Agullas e Accesorios

M. Calviño

OURENSE

SOMBRERERÍA
LEMUS
S. Andrés, 74-LA CORUÑA

A mais económica de Galicia

VIÑOS RANDULFE de Bodegas Galegas - Finos de Mesa

OS PEARES (Ourense)

Sanatorio Quirúrgico

Direitores:

Manuel Peña Rey

Ginecología e Partos

José Mosquera Blanco

Cirugía geral
Especialista na gorxa, nariz e ouvidos

Situado frente á Alameda do Cruceiro, ten todal-as condicións precisas.—Prauticase toda crás d'operacións.—Dotado de todol-os adiantos que pide a actual Cirugía.—Modernas instalacións de RAYOS X pra diagnóstico e RADIOTERAPIA superficial e fonda, con voltaxe de 250.000 voltios.—Aparello de Diatermia pra tratamento de Anexites, procesos inflamatórios, reumatismo, etcétera. Lámpara de cuarzo pra sol d'altitude e ultra-violeta pra tratamento d'escrofulosis, raquitismo, alopecias, eczemas, etcétera. Admítense embarazadas, e cóntase con material esterelizado pra fora da cibdade en casos d'urxencia.—Poden colaboraren todol-os compañeiros, previo consentemento dos direitores.

BODEGAS GALLEGAS PEARES E OURENSE

Viños finos de mesa: Tinto TRES RIOS. Blanco BRILLANTE. LOS GALLEGOS blanco e tinto

Macía e Valeiras, Apartado 18--Ourense

nós

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano VI ★ Ourense 15 Nadal 1925 ★ Núm. 24

***

Chorai, chorai o pe d'a Dolorosa,
nai sin ventura, esconsolada nai,
chorai por Cristo qu'en pasión groriosa
morreu por todos nos. ¡Nenas, chorai!

Quérote ver a ti tamén chorosa,
miñ'amiguiña por chorar quedai
n-a irexa fria, longa y-espaciosa,
n-as horas tristes en que ninguén hai.

Chora tamén por El, meu amor, chora;
mais o lembrarte d'a subrime hora
en que morreu de Galilea o Rabí,

Acórdate das miñas agonías
n-estas tardes saudosas, mouras, frías,
en qu-a morrer estou, ¡tamén por tí!

ALVARO MARÍA DE LAS CASAS.

A REGUEIFA

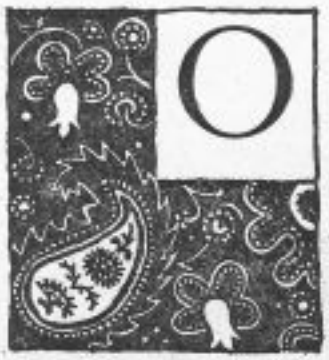

O fillo do tío Chinto do Couto iba casar c'unha moza de San Vicencio, branquiña e miuda, e mais d'un andar tan xeitosiño que lle valera o alcume de «A Parrula». Gustáralle ao mozo, faláronse, tunaron xuntos unhas cantas noites das adicadas ao parrafeo, e por romale un e outro atopáronse tal e cal como para facer xuntoiro ante a benzón do señor abade.

Dixéronllo aos pais, e todo parescía ir ben. Xa se fixeran as visitas de ritual entre o pai do mozo, que fora un día de Santiago á cabalo da sua besta locindo a cumprida capa das grande solenidades e cochándose do sol c'un bon paraugas vermello que podía cobrir unha familia enteira. Recibírao o pai da rapaza na cancelada eira, ataviado co seu traxe de somonte, no que os belós de prata poñían un aquel de riqueza, e a sua camisa de liño mais fina que unha seda.

Conforme chegou o vello de San Xián, o seu futuro consogro axudouno á descer da besta, porque a goia tiñao cáseque cibado, e convidouno logo c'un xerro de viño da propia colleita que mesmo era un regalo.

Falárase naquela ocasión do que cada un dos rapaces había de levar, e se ben non quedaron do todo d'acordo en certos pormenores que ao tío Chinto parecíanlle moito pidir, e que xa pensaría con vagar, trocáronse noustante os consabidos presentes, e hastra sinalárase o día en que podería se celebrar o casamento; mais un acontecemento extraordinario e inesperado veu de súpeto obrigar á que se adiara a ceremonia nupcial.

A irmá do noivo, Lela do Couto, desapareceu da casa unha mañá.

Cando se soupo a nova, o disgusto foi de bulto, e a verdade é que a cousa non era para menos; á mais de que, por consecuencia da fuxida de Lela da casa paterna, falábase de que a tía Caluxa, que ofrecera unha grande regueifa para a boda, volvérase atrás do seu ofrecemento.

Todos os da familia pregoaron fachendosamente pol-a aldea que a tía Caluxa, rica tendeira que moraba na vila, había mandar unha regueifa grande coma a roda d'un carro para coroar o farturento xantar da boda. Xa se relambían os beizos pensando no doce, e a súpeta noticia de que o pan d'ovo e zucre quedaba suspendido deixounos abrayados.

Tiña razón Lela en facer o que fixo, non había dúbida; non estaba ben que deixaran esguía á rapaza entramentres o fillo quedábase coa casa e con todo canto había nela, en brancura, en gando, en trebellos; hastra a eira co seu palleiro recen feito e mail-o hórreo onde encomezaban á se acubulare as primeiras espigas do millo da nova colleita.

Non, aquelo non estaba ben; mais por eso, que os demais se viran privados de rillar o pan doce e deixaran de saborear a rosca de zucre e canela que se desfai na boca babosa de pracer, eso era moito castigo pra non teren culpa algunha.

E daquela encomezaron as embaixadas, o intrés de todos por arranxar aquela custión e poñer paz entre os irmás; en tratar de convencere â filla de que debía continuar á carón de seu pai, que todo habia de volvere ao rego coa axuda de Deus.

Despois de todo, o caso non era novo. E mais, se ben se quer, era natural que os pais da noiva, denantes de entregar a sua filla, liveran a certidume de que facían un bon casamento; de que nada lle había de faltar â rapaza. ¿Non era ela o seu tesouro? Pois qué menos habían pedir que unha casa para s'ela agarimare, unhas roupas para se cochare na invernía, unha horta para asegurare o caldiño, unha eira para tere onde mallal-o trigo, unha vaquiña para ire criando algún cuxo e mais axudaren no labor, e un cochiño para que o touciño mais algún pernil non mancase?

Se o vello non tiña outro tanto para cada un dos seus fillos, o mal era para a que quedaba, mais o noivo había levar todo aquelo que os pais da moza pedían ou endenon o casoiro desfacíase.

E o noivo que estaba tolo pol-a rapaza pediu tanto, e de tal sorte, que fose por boas, fose por medo que o vello pillou, o caso é que un día pai e fillo fóronse cabo do périto e en catro prumadas arranxouse a escritura onde costaba que o pái vendíalle ao fillo todo canto tiña: casa, roupas, trebellos, gando, horta, eira... átroco de non sei que débedas que o fillo pagáralle.

Cando a filla soupo tal, desfeita nun río de bágoas fuxíu cara â vila, en procura do agarimo da sua tía Catuxa –a que ofrecera aquela regueifa para a boda– disposta á todo con tal de non voltar para a casa na que xa non tiña nada de seu, nen nada podía agardare, como non fose o ter que lle servir de criada â propia cuñada, aquela «Parrula» que se facía dona do que en boa lei habería de lle pertencer á ela cando (Deus fixera que tardara moitos anos) o padre morrese.

A rapaza cavilaba que se ao cabo había ter que servir á alguen, mellor era que fose á xentes alleas que lle pagasen os seus servicios. E así marchouse para a vila sen sequer despedirse das suas xentes.

O vello se non decatou da ausencia da sua filla hastra a hora de xantar. Daquela encomezou á chamar por ela á berros, pol-a casa adiante; e metíase na corte, ou subía ao sobrado, entraba na adega... Despois pol-a eira, pol-o quinteiro. En valuto; a filla non respondía nen aparescía por ningures.

O fillo iba en San Vicencio, reloucando de ledicia, pra lle dal-a boa nova â sua noiva, e mais aos pais, que agardaban a resposta ainda con maor desacougo que a rapaza; que ao cabo á ela gusláballe o mozo e o mozo quería se fose ben coberto de bés ¡cata que demoro!.. mais por eso, inda sen que levara grande cousa, o non había dispreciar, que un home lanzal coma aquel seu Xerónimo, e tan paroleiro, non era cousa de o rexeitar.

E o vello atopándose sô e sentindo fame, berraba –Ou Lela, Lelaaa!– e vendo a inutilidade dos seus berros –Condanada rapaza condanada!– e refungaba coxando na testa sen sabere o que había facer.

Andivo cacheando pol-a artesa, pol-a alacena da cociña... e nen cousa atopou que levar â boca.

Non, pois á casa do compadre non iba pedir que lle deran o caldo; para que lle sermonearan, para que lle dixeran: ¿E ti pra que deixaches a rapaza esguía? Vel'ahí tes agora; o rapapaz boa duda ten, que coa sua muller hase d'arranxare, mais ti ¿cómo vas te amañar sen ela? ¿quen che fará o compango? ¿quen che vai albendrare? ¡Se o pensaras, Chinto, se o pensaras! –E ben sabía él que aquelo non era xusto, mais, as cousas veñen así, non hai modo de lles fuxir.

E mentras daba voltas pol-a casa adiante, rosmando e falando sô, ameazaba co pau, que lle facía de caxado para ire d'unha banda á outra co seu corpachón grasoso e entumecido pol-a gota.

–¡Se te pillara! ¡Condanada!

Ao cabo non podía mais, e sentouse na pía onde pisaban o toxo da besta á carón da porta, baixo o alpendre, e alí agardou pacentemente os acontecementos.

Pol-a tardiña chegou a nova. Lela iba na vila; estaba en cas da tía Catuxa, e contáralle todo canto tiña pasado. O mais peor foi que a tía Catuxa, que ofrecera ire â boda e levar aquela consabida regueifa grande coma unha roda adornada de froriñas de zucre e ovo, cuio ofrecimento chamara tanto a atención na aldea, indinada pol-o feito da escritura, xurara que

antes partía unha perna que se presentare na festa do casamento, e no tocante ao doce, eso nin soñalo; non habería regueifa no xantar da boda.

E aquelo foi xa o último ¿qué mais disgracias poderían vir?

A noticia corréu decontado pol-os rueiros da aldea e uns poñíanse da parte do pai na mentiras que outros defendían a rapaza; as xentreiras parecía que desbordaban, en falos, descutíase afervoadamente, e somellaba como se unha guerra civil fose á estalar na pacífica aldea.

Asuáronse os parentes, e despois de moitas discusiós nas que interviron vellos e mozos, homes e mulleres, ao cabo convíñeron todos en que era preciso arranxar as cousas para que a debecida regueifa se non esvaíse coma a brétema da mañá.

E foron daquela as conversas dos curmás co noivo, e os paliques das sobriñas co vello, ou as idas á vila das comadres para convencere á tía Catuxa e mais á Leliña.

Pero siñor ¿podía ser aquelo? Despois de facer un ofrecemento, despois que a parroquia toda, e aínda nas da bisbarra, falárase e refelárase da ditosa regueifa que á todos tiña con degoros de lle chantal-os dentes ¿íbase deixar a xente coas ganas d'ela? ¿E qué decirían os veciños? ¿e os que xa andaban maxinando cántigas pra disputala?

A regueifa tiña que ire á boda inda que houbera que rachal-a malfadada escritura, inda que...

¡E foi a regueifa! ¿Non había ire se cáseque costituía un caso de dinidade coleitiva? E mais algunhas das cantarelas fixeron alusión ao conflito, como aquela que dicía:

Vaites, regueifa pintada,
fixécheste desear;
se cal o outro é teu reparto
xa nos podemos marchare.

Ou aqueloutra:

Facede logo o reparto
da regueifa debecida;
nunca sufriu por regueifas
tal degoro unha familia.

Ou aínda:

Cobizar, foi cobizada,
mais ao cabo ela chegóu;
ven frorida e recendente,
tamén desgustos custóu.

Ás que puxo romate estoutra:

Tamén desgustos custóu;
esquecede as inxusticias;
diante a regueifa da boda
n'ha d'haber mais que ledicias.

—Ben, pero ¿a rapaza conseguíu algunha mellora? ¿modificouse a escritura? ¿valeulle de algo a intervención dos parentes? perguntará algún curioso.

—Non tal —respóndolle— Mais a rapaza asistíu tamén á boda, comeu un bon anaco da rosca famosa, e despois... despois marchóuse á servir á vila.

LEANDRO CARRÉ.

A NOSA ORTOGRAFÍA

Sobre o emprego do apóstrofo

COUSA moi importante e o tratar de fixal-a ortografía da nosa fala. N'oustante as dificultades que n'elo hai, atrevémonos a dar a nosa opinión, cinguíndonos pol-o de hoxe a un punto concreto e someténdonos ô fallo dos escritores rexionás, ôs que toca dicir si vamos ou non por bo camiño.

Hastra o día cada un escribeu como lle veu ás mentes, y-esto non pode ser. É tan arbitraria a nosa ortografía que si fundándonos en testos dos literatos do país quixéramos formar unha escolleita de regras de escritura, sería conto de nunca acabar y-habería para todol-os gustos.

¿Non se pode poñer mau n'esa anarquía? ¿non se pode reducir esa tan vasta multipricidade de normas gráficas?

Coidamos que si, y-a tal fin deben ir os esforzos dos que se xuzguen capaces para tratar da cuestión.

Non se cre o autor de estas liñas unha autoridade na materia, nin moito menos: da o seu parecer como un profano e deixa que os doutos falen, si queren.

***

Imos tocar hoxe un punto ben interesante: o emprego do *apóstrofe*, do que tanto se veu e ven abusando entre nos.

Proba de este abuso é que tal sino admiteno inda as palabras seguintes:

1.º A preposición *de*.

2.º Os pronomes proclíticos *me, te, se, che, lle*.

3.º A palabra *que* calqueira que sexa a sua función gramatical.

4.º A preposición *con* ô perdel-o *n* diante os artículos determinante ou indeterminante e tamén diante os pronomes personás *el=il, ela, elo* y-os demostrativos.

5.º O Advervio *non* ô reducirse a *n* diante os verbos que empezan por vocal e diante os pronomes *o, a, os, as*.

6.º A preposición *en* ô reducirse a *n* diante os artículos, os adxetivos y-os pronomes que empezan por vocal.

7.º Y-en xeneral, as palabras proclíticas (nomes, adxetivos, pronomes, verbos, adverbios, preposicións, conxuncións e interxeicións formando entidade fonética cô palabra seguin-

te) cando van ante vocal, especialmente si ésta é igoal á final de aquelas.

Como se ve, variadísimo é o emprego do apóstrofo, dando orixe a unha escritura de práitica moi difícile y-a unha leitura non mais doada.

Compre agora que estudiemos un por un os casos ditos, para si o apóstrofo pode ou non deixar de usarse, atendendo a razós puramente gramaticás e tamén á mor faciilidade tanto para o que escribe como para o que le.

Primeiro caso. – Non coidamos necesario o emprego do apóstrofo cá preposición *de*.

Esta preposición dou lugar, cô artículo determinante, ás contraicións *do, da, dos, das*, que escribiron, e inda algús escriben, *d'o, d'a, d'os, d'as*. ¿Para que este apóstrofo, como non sexa para dificultal-a leitura y-a escritura? Os mais dos autores tiveron xa o bo acordo de suprimilo. Os portugueses non-o empregan. En castelán tampouco se escribe *d'el*.

Nos demais casos en que á proposición *de* anteponse a unha vocal, non hai mor dificultade en que aquéla se conserve íntegra.

Folga a discusión cando a palabra que sigue empeza por *e*. Para os efeitos da pronunciación ¿que mais ten escribir *hei d'estar alí* que *hei de estar alí*?

No tocante ás palabras que empezan por outra vocal que non sexa *e*, tampouco se precisa o apóstrofo.

Abonde como exempro o seguinte cantar popular, que damos escrito cá ortografía tradicional:

«Si chove deixa chover,
si orballa deixa orballar,
qu'eu ben sei *d'un* abriguiño
onde m'hei *d'ir* abrigar».

Poñamos agora os dous derradeiros versos na ortografía que preconizamos, y-ouservemos que a pronunciación ven a sel-a mesma:

«que eu ben sei *de un* abriguiño
onde me hei *de ir* abrigar».

O *e* n'este caso, coma n'outros semellantes, é ausorvido y-escurecido pol-a vocal da palabra seguinte, debido a mor sinificación que esta palabra ten sempre, faguéndose esto de seu, sin precisión de indicalo na escritura. Y-a mais de ser así ¿acaso non val nada a comenencia de conservar enteiras as palabras, en atención á comodidade ortográfica y-á facilidade para o leitor?

Segundo caso. – Canto acabamos de dicir pode apricarse ós pronomes proclíticos *me, te, se, che, lle*. Así pois, escribiráse: *non me atentes, cando te atope, non se apure, non che ha de valer, non lle andes con voltas*.

Por escelción, cando as formas *me, che, lle* anteceden ós pronomes *e, a, os, as*, convén escribilas elidindo o *e* e faguendo unha soila palabra co-istos, así: *mo, ma, mos, mas, cho, cha, chos, chas; llo, lla, llos, llas*. Exempros: *cando me levou, sempre que llo dixen, nunca chas pideu, xa llo recomendei; colleumo, douchas, mandoullo*. Trátase de contraicións análogas ás de preposición y-artículo *do, da, dos, das*. Probado o inecesario do apóstrofo para éstas ¿a qué conservalo nas outras?

Pero cando as ditas formas *me, che, lle*, pospostas inmediatamente ó verbo, anteceden ós artículos *o, a, os, as*, non deben sofrir elisión. A razón é que os mentados pronomes forman cô verbo unha soila palabra, cuya integridade é mester respetar, y-os artículos son palabras distantas que van aparte. Exempros: *axustoulle as contas, mandoume o libro*.

No seguinte cantar popular – que ten música especial denotada pol-a dislocación do acento na palabra *polainá* – pode verse un exempro ben craro do que derradeiramente deixamos estabrecido:

«*Asentáchesme a* polainiña,
asentáchesme a polainá,
asentáchesma de este lado
que do outro non che está».

Terceiro caso. – A palabra *que* nas suas varias funcións gramaticás veuse usando ordinariamente con apóstrofo, inda que non faltan exempros do contrario, en especial cando se emprega con sentido interrogativo ou esclamativo.

Dita palabra *que* considerada foneticamente pode ser tónica ou átona.

No primeiro caso non debe perdel-o *e*, única vocal onde ha recael-o acento. Suprimir este *e* sería igoal que desfacel-a palabra ou trocarlle de natureza O correito é escribir: *¿qué hora é?, ¡qué andrómenas tras!, non sei que andaba buscando*.

E no segundo caso, ven a reducirse a unha

proclítica, â que pode apricárselle o que xa dixemos da preposición *de*.

Si non está xustificada a elisión do *e* de *que*, tampouco ten razón de ser nos seus compostos.

Cuarto caso. – A preposición *con* altérase formando as seguintes combinaciós, que primeiro escribiremos fonéticamente, para ver logo, como resultado do esame e comparanza das mesmas, de que xeito convén representalas:

Cô artículo determinante da *co, coa=ca, cos, coas=cas*.

Cô indeterminante da *cun, cunha, cus, cunhas*.

Côs pronomes personás *el=il, ela, elo* da *coél=coíl, coéla, coélo*.

Côs demostrativos da *coéste=coíste, coése=coíse, coaquél=coaquíl*.

En todal-as combinaciós antedita o que pasa fundamentalmente é que a preposición *con* perde o *n*.

Xunta a forma *co* resultante côs artículos *o, a, os, as*, outíxose *co o=cô, co, a=câ, co os=côs, co as=câs*.

Débese, pois, escribir *cô, câ, côs, câs*, denotando a condición longa da vocal mediante o acento circunfrexo.

Algús válense do apóstrofo *(c'o, c'a, c'os, c'as)*, pero xuzgamos preferibres as formas con circunfrexo por mais esautas.

Tamén se pode usar *coa* por *ca* e *coas* por *cas*, que inecesariamente fan moitos *co-a, co-as*.

A preposición elítica *co* xunta cô artículo indeterminante funde o *o* no *u* – con que empezan todal-as formas de este artículo – debido â proisimidade dos referidos sons. O procedente, pois, xa que non se adoulen as formas de contraición que resultan de escribir fonéticamente – e non hai razón fundamental en contrario – é que se representen as ditas formas denotando cô apóstrofo a perda do *o: c'un, c'unha, c'us, c'unhas*. Non queremos ser tan reformistas como para chegar a preconizar n'este particular a ortografía fonética, inda que o poidéramos asimilar â da combinación de *co* y-o artículo determinante. Por esta vez vámonos cá práitica unánime dos nosos escritores, en razón, precisamente, de esa mesma unanimidade.

Tratándose dos personás e dos demostrativos, o elemento *co* si non se quer deixar íntegra a preposición, debe pôrse separado, a medio de un guión indicador da perda do *n*. Non procede a xuntanza dos dous elementos na escritura sin o guión, porque así quedaría dubtdosa a pronunciación e teríase que acrarala valéndonos de acentos, o que non sería mais ventaxoso que a intercalación de aquél sino. Pol-o tanto, adoutaremos e s t a ortografía: *co-el=co-il, co-ela, co-elo; co-este=co-iste, co-ese=co-ise, co-aquel-=coaquil,*

As formas *co-il, co-iste, co-ise* resultan mais eufónicas, por efeuto da disimilación de vocás.

Hai quen emprega o apóstrofo en lugar do guión; pero, a mais de que os que tal fan son os menos, convén non esquencer que o apóstrofo denota elisión de vocás e non de consonantes.

Quinto caso. – O adverbio *non* diante os verbos que empezan por vocal e diante os pronomes *o, a, os, as* pode perdel-o *n* derradeiro, de xeito parecido ô que socede cá preposición *con*.

Ese adverbio *non*, si non se quer conservalo íntegro, convírtese diante o verbo que empeza por vocal en *no*— ou en *n* v. gr.: *no-había, n'había*. É preferibre a segunda maneira por mais eufónica.

Diante os indicados pronomes *o, a, os, as* cabe que o adverbio *non* quede inalterabre seguido de guión para indical-o enlace do *n* final côs pronomes, ou ben que forme contraición co-iles.

Exempros de cando *non* permanece inalterabre: *non-o viron, non-a deixaron, non-os trouxeron, non-as colleron*.

Cando *non* se contrai côs pronomes estamos n'un caso igoal o de *cô, câ, côs, câs*.

Así temos: *no o=nô, no a=nâ, no os=nôs, no as=nâs*.

Preferimos, pois, as formas *nô, nâ, nôs, nâs*, contra as de apóstrofo que algús usan *(n'o, n'a, n'os, n'as)*, as que, en todo caso, serían propias mais ben – si foran necesarias, que nô son – para denotar a redución *n* da preposición *en* cô artículo determinante; y-admitimos tamén *noa* e *noas* analogamente a *coa* e *coas*.

Exempros da contraición de *non* côs pronomes *o, a, os, as*: *nô viron, nâ deixaron*, ou

noa deixaron, nôs trougueron, nâs colleron ou *noas colleron.*

Sesto caso. A preposición *en* redúcese a *n* diante as palabras que empezan por vocal.

Si antecede ô artículo determinante, contráese co-íl sin indicación algunha: *no, nas, nos, nas.* Exempros: *vou no carro, estivo na feira, nin nos fiadeiros, nin nas romarías.*

Si antecede a calquera outra palabra que empece por vocal, debe empregarse cô apóstrofo: *hayo faguer n'outro viaxe, non creo n-il.*

Séptimo caso. Os nomes, adxetivos, pronomes, verbos, advervios, preposicións, conxuncións e interxeicións, no caso de seren proclíticos ante palabra de vocal inicial, non se empregarán nunca con apóstrofo pois éste, que sempre os deforma, pode n'algunha ocasión dificultal-o sentido ou a craridade de aquelas palabras.

***

Como resume estabreceremos as seguintes concrusións:

Primeira. Na escritura debe ser tendencia xeneral o respetar a integridade das palabras, non empregando o apóstrofo sinon en casos concreta e caraiteristicamente definidos.

Segunda. Procede admitir estas contraicións sin apóstrofo:

a) Da preposición *de* y-o artículo determinante *(do, da, dos, das).*

b) Das formas pronominás *me, che, lle* con *o, a, os, as* tamén pronomes *(mo, ma, mos, mas; che, cha, chos, chas; llo, lla, llos, llas).*

c) Da preposición elítica *co* y-o artículo determinante *(cô. coa=câ, côs, coas=câs).*

d) Do adverbio elítico *no* côs pronomes *o, a. os, as (nô, noa=nâ, nôs, noas=nâs).*

e) Da preposición *en* reducida a *n* diante o artículo determinante *(no, na. nos, nas).*

Terceira. Procede admitir estas contraicións con apóstrofo:

a) Da preposición *con* reducida a *c* y-o artículo indeterminante *(c'un, c'unha, c'us, c'unhas),*

b) Do adverbio *non* reducido a *n* diante os verbos que empezan por vocal *n'había, n'estaba).*

c) Da preposición *en* reducida a *n* diante calquer palabra de vocal inicial que non sexa o artículo determinante *(n'un, n'este, n'aquel, n'outro).*

Cuarta. Debe admitirse tamén a combinación da preposición elítica *co,* separada a medio de un guión, y-os pronomes persoás *el = il, ela, elo* (*co-el = co-il, co-ela, co-elo*) ou os demostrativos (*co-este=co-iste, co-ese=co-ise, co-aquel=co-aquil).*

ANTONIO COUCEIRO FREIXOMIL.

A EDADE DO FERRO NA GALIZA

(Proseguimento)

En col dos ritos funerarios, das cerimonias necrolátricas e da religión familiar dos espritos dos antepasados, que deberon ter en Galiza importancia indubidável, carecemos case en ausoluto d'informaciós. Os textos, salvó a descrición dos funeraes de Viriato, que nos deixou Appiano e que dada a incerteza que reina respeito ó lugar onde se celebraron, non pod'aproveitarse a noso caso, nada din sobr'iste particular, y-en canto á arqueología, já dixemos qu a nosa terra é escasísema en enterramentos da Edade do Ferro. Murguía lembra así e todo na sua *Historia*. (1) un torques e uns frenos de cabalo, alcontrados dí il n-unhas mámoas. De ser certas estas noticias, teriamos un dato relativo á persistenza en Galiza do túmulo hallstattiano, que d'eisistir, debeu e volucionar mais tarde á tumba plana con estelas ó gelto das que s'erguían nas necrópolis castelás, anqu'habendo antr'elas a diferencia d'aparecereren as galegas decoradas ás veces, co-a svástika, co-a roda ou con figuras estelares, y-estar faltas de todo adorno as de Castela. Hai pouco comunicoume o meu amigo Arturo Noguerol, o achádego no Castro de Morgade d'unha sepultura coberta por unha pedra que tiña esculpido un signo cruciforme, igoal a outros das citanias portuguesas do Miño, e que non abrigaba mais mobiliario qu'a furna cineraria, que rompeu o labrego que fixo a descoberta. Teñen tamén asegún Leite de Vasconcellos (2) caraute funerario, as célebres estatuas dos guerreiros lusitanos, unha das cuaes, aparecida na provincia d'Ourense, conservaba ainda a iscripción: *Adrono Veroti*, qu'ó parecer, é o nome do morto repersentado en efixe, acompañado do seu pai :*Adrono Veroti filius* (3) Do mesmo caraute funerario gozan pr'o autor das *Religiões da Lusitania*, as esculturas de pedra que figurando porcos, andan tan vastas na arqueología do N de Portugal, e tamén en Castela, y-ainda na Vasconia, e sobre cuio orige e destiño tanto se ten discutido, e que de ter valor necrolátrico, cecais estean relacionadas cos porcos bravos cuios restos aparecen acompañando os dos jefes galos da Marne. (1)

Pero a mais d'istes cultos dos mortos, a mais da creencia nas divinidás guerreiras protetoras das tribus, e dos deuses das fontes, dos ríos, dos bosques e das montanas, o mundo religioso dos galegos protohistóricos, debía estar povoado por infinito número d'espritos inferiores, qu'asegún a sua condición boa ou ruín, precisábase agarimar ou afastar. As doenzas das persoas e dos gandos, a perda d'unha colleita, y-astra, cousas miudas, o lume do fogar que non s'alcende, o fío de lá ou de liño que se creba no tear ou na roca, eran atribuídos seguramente ó influxo gafante d'aqueles espritos nemigos do home, que pra protegerse, contra d'eles, valíase de signos profiláuticos, coma eran o triskeles y-o tetraskeles, as svástikas y-as figuras cruciformes esculturados en cen pedras dos castros, coma profiláuticos eran así mesmo, os pentaclos y-os riscos de Salomón que se ven grabados en fusaiolas, vasixas, e pesos de tear recollidos en Santa Olaya. (2) e sentido amulético, acochado na sua forma, na sua materia, na sua coor, ou no seu dibuxo, debían ter todas ou pol-o menos

(1) II edición t., I.
(2) Religioes da Lusitania, t., III.
(3) C. I. L. 2919.

(1) Istas representaciós de porcos debían ter a mais d'un valor necrolátrico (esculturas con inscripción latina e ainda lápidas adornadas con porcos en relevo. Vex. P. Francisco Manoel Alves. O Castro de Sacoias. O Archeologo Portugués, vol., XXIII, pag., 317) un valor amulético, já que patronaban cohortes de soldados galegos, e levabanse encolgadas o pescozo (Vex. Gómez Moreno. La Legión VII Gemina ilustrada, B. de la Academia de la Historia, t., LIV, e así mesmo P. Fita, Epigrafía Iberica y Griega de Cardeñosa, Avila, Loc. cit., t., LVI, 291).
(2) Santos Rocha, Santa Olaya, Portugalia, t., II. estmps. XXVI, XXVII e XXIX.

parte das doas de vidro ou de barro que s'atopan por certo ben d'abondo na cibdade de San Ciprián de Lás, e tal suposición na creenza nos espritos inferiores, n-esta pequena religión dos elementales robustécese mais ó ver com'a cochadiña na sua miudeza, sigue vivindo no folk-lore da nosa terra, namentral-os deuses guerreiros, os dos ríos y-os dos montes, tan temidos qu'ocasionaban verdadeiros tabús com'o do Limia y-o de Monte Sagrado, fuxiron pra non voltaren, non deixando de si mais lembranza qu'a morta e reseca qu'atopamos nas follas d'un texto ou nas letras d'unha lápida.

IX

A VIDA ECONÓMICA

A Galiza da Edade do Ferro foi, asegún se tira dos autores gregos e latinos, un país de metás, de bosques e de gando, y-á veira d'estas principás fontes de riqueza, iniciábas'unha agricultura adicada de preferencia á precura dos graos e do liño.

Os jacimentos metalíferos do chán galego son gabados acesamente por case todol-os autores que d'iles s'ocuparon. Asegún Posidonio, (1) había no país dos Árlabros, grande fartura d'ouro, estano, prata e promo. Strabon (2) fala do estano e do promo das Cassitérides. Alusións ás minas galegas alcóntrans'en Marcial, (3) Plinio, (4) Silio, (5) Claudiano (6) e Solino (7).

«País feliz, que ten d'abondo froitos e gados,» chama Strabon (8) á nosa terra. Lembranzas da fartura de caza nos seus montes e de pesca no seu mar, alcóntranse en Marcial. (9) Plinio (10) Gracio (11) e Justino (12) din qu'os cabalos galegos eran fortes, de paso suave e bós trepadores. Qu'as nosas terras no tempo da conquista romana, estaban cobertas de bosque, sabémolo por Orosio, (13) e que n-istes bosques debía haber moitos carballos e teixos, tírase d'un pasaxe da *Geographica* (1) e d'unha alusión de Floro. (2) Os muiños de mau cuio achádego é case costante en castros e citanias, amosiran qu'os graos eran eiquí cultivados, y-o párrafo de Plinio adicado ó liño de Zoela, (3) denuncia a precura d'esta prania textil.

O aproveitamento de taes riquezas estaba com'é natural, en relación co-as sinxelas necesidás dos povos d'aquil entón. Os minerás da terra dos Árlabros, (y-é de supor qu'esta referencia alude principalmente ó ouro) eran asegún Posidonio, (4) recollidos pol-as mulleres ó seren arrastrados pol-as correntes dos ríos, e lavados despois en gueipos de vimio. A esprotación do ferro, do cobre e do estano debía reducirse a apañal-os minerás que se presentaban a flor de terra, coma dí Plinio, (5) ou a cavar nos filós superficiás, com'asegura Posidonio, mais sin chegar cecais a prauticar verdadeiras minas. A precura dos graos non era tan intensa que permitira escruir o pan feito de fariña de landras de que fala Strabon, (6) y-o fiado e tecido do liño e da lá, serían sin dúbida industria caseira e familiar, coma foron hastra fai pouco nas nosas aldeas.

Mais qu'a pesar da sinxeleza dos seus procedementos, tiñan os galegos certa habilidade industrial, dicenol-o feito de que moitos produtos saídos das suas maus tiveran en Roma boa acollida. O liño de Zoela, emprincipiaba a usarse no tempo de Plinio sobre todo pra traxes de caza, sin dúbida pol-o resistente e forte do seu fio e da sua erdume; as capas de lá de G a l i z a son mencionadas por Marcial; (7) Trogo Pompeyo (8) gaba as espadas feitas co noso ferro, y-o Bilbilitano (9) canta mais d'unha vez no seus epigramas as copas douradas de Galiza, co que ven confirmar a habilidade técnica que Silio (10) atribuie ós cinceladores das armas d'Annibal, referencia qu'anque non teña o valor rigoroso que lle deron algús historiadores regionás, demostra pol-o menos a sona que nas artes ourivesarias

(1) In Strabon III, III, 2.
(2) III, V, 2.
(3) Libro X, epigrm. 16.
(4) XXXIII, 21.
(5) Libro I.
(6) Gabanza a Serena.
(7) XXIII, 10.
(8) III, III, 5.
(9) Libro X, epigrm. 37.
(10) VIII, 67.
(11) 514. Cit. por Schulten in Hispania, pág., 64.
(12) XLIV, III.
(13) VI, 21.

(1) III, III, 7.
(2) IV—12.
(3) XIX, II.
(4) In Strabon III. III, I.
(5) XXIV, 47.
(6) III, III, 7.
(7) Cit. por Murguía, Hist. de Galicia, t., I, 1 edición.
(8) XLIV, III.
(9) Libro IV, epigr. 39. Libro XIV, 98.
(10) Libro II.

tiñan os galegos, debendo lembrarnos tamén a iste respeito, coma fai Hubner, de que Mesdamus, (1) o artista que firma as faleras de Lauersfortium, leva un nome que figura ben veces na epigrafía latina das duas ribeiras do Miño.

Mais já denantes da conquista romana, denantes de qu'a nosa terra entrara no comercio do Imperio e se vira cruzada de camiños e penetrada pol-a civilización do Lacio, facíase n-ela un comercio cuia intensidade variaría seguramente, asegún as difrentes vicisitudes por qu'atravesaron os povos con quen tal comercio se realizaba. A iste trato refírese seguramente Avieno (2) ó falar das espedicións tartesias ás illas Oestrimnicas, e mais a miudo Strabon, (3) que cecais toma de Pytheas algús dos seus datos, ó tratar das Cassitérides. Recollían n-elas os extrangeiros, en pirmeiro lugar, o estano y-o promo, e tamén pelicas e vasijas de barro, e deixando no seu canto, oujetos de bronze, sal e viño. Hai que confesar así e todo, que tal comercio, pol-o que fai relación ós oujetos de bronze, non deixou siñal nas nosas estacións protohistóricas, onde todo o qu'aparece feito co-aquela aleación ten un caraute ben indígena; pero podemos atribuirlle en troques, algús testos d'ánforas e de cerámicas á roda qu'apareceron nas nas nosas citanias e nas portuguesas do Miño. (4)

E pra rematar, farei notar qu'o caraute industrial y-hastra artísteco mais marcado dos galegos da Edade do Ferro, a sua habilidade nas obras metalúrgicas coincide co que Dechelette ouserva respeito dos Galos. Despois de lembrar iste autor a tradición conservada por Plinio relativa ó estabrecemento en Roma, denantes da guerra de Breno, do ferreiro Helvecio Helicón, o que demostra o apreciados qu'eran dende tempos ben antigos n-aquela cibdade, os traballos dos metalúrgicos transalpinos, di: «Les anciens e notemment Cesar, ont été frappés de l'habileté des forgerons gaulois.» E mais adiante, engade: «Au dire de Varron; la cotte de mailles était une invention d'origin celtique; or, la fabrication de cette armure exige une grande habileté technique, et quand bien meme l'information de l'auteur latín serait inexacte, le seul fait qu'il l'ait acepté demontre que l'adresse des forgerons gaulois, etait alors tenue en haute estime.» (1)

(1) C. I. L. 2520.
(2) Ora Maritima.
(3) III, V, 2.
(4) Vex. Santos Rocha. Ob. cit. e Alves Pereira, Cinegética e Arqueológica O Archeológico Português. vol., XX, pág., 224.

X

OS USOS Y-OS COSTUMES

Ó ocuparse o geografo d'Amasia (2) dos usos e costumes dos antigos galegos, estabrece difrencias antr'os que vivían nas ribeiras do Douro, os qu'habitaban as montañas, y-os moradores das illas Cassitérides.

Di dos pirmeiros: «Os que viven perto da corrente do Douro, teñen costumes lacónicas; úntanse duas veces o corpo, usan vasos cocidos con pedras quentes e lávanse co-a y-auga fría; frugalmente comen d'un soilo alimento» e despois engade pol-o que respeita ós montañeses: «Beben auga, deitanse no chao, fan cair longamente o cabelo das mulleres, facendo ademais qu'a faciana lles sexa velada pol-a mitra. Comen sobre todo castrós... Alimentanse duas partes do ano, coas landras dos carballos secas y-esmagadas, logo, moéndoas, fan pan d'esta fariña, y-así gárdana pr'o resto do ano. Usan tamén cervexa; teñen pouco viño y-o que reciben gástano logo cos amigos en ledos banquetes. A manteiga fai antr'iles o uso do aceite. Comen sentados en roda, e teñen á veira das paredes asentos pr'iste uso. Ó comeren dan os pirmeiros lugares á edade y-á dinidade; á hora de beberen, levan bailaris que danzan con músecа de flautas e trompetas, choutando, axoenllándose, e incrinand'o corpo reutamente... Usan vasixas de madeira com'os Celtas... Os que viven no interior das terras, usan de cambios en vez de diñeiro, ou dan anacos de folla de prata. Ós condanados a morte bótanos atados dend'irtos penedos; os fratricidas, sacados fora dos limites, son mortos a cantazos. Fan os casamentos á moda grega. Espoñen os enfermos nos camiños, seguindo o vello costume dos Egipcios, pra qu'os aconsellen os que teñen esperencia do seu mal. Hasira Bruto, usaban embarcacións de coiro, por mor das lagúas e inundacións, agora certamente úsase pouco d'istes barcos. O seu sal é roxo, per'ó moelo faise branco.»

(1) Manuel, t., II, págs. 550-551.
(2) El, III, 7 e III, V, 2.

Respeuto dos moradores das Cassitérides, di, a mais de faguer constar qu'o seu caraute era incriñado á paz, que vivían do gando, e qu'a mor parte d'iles non tiñan casa e que s'acollían en calquer abrigo.

Estas informacións da *Geographica*, tan intresantes pol-a cantidade de datos que proporcionan e que son ademais as únecas que temos acerca dos costumes das nosas tribus prerromanas, teñen en troques na sua contra a chata da sua vaguedade. Soilo no referente ós habitantes das ribeiras do Douro, localiza Strabon con exactitude. A maneira de vivir dos montaneses non a refire somentes a Galiza senon tamén «a aquiles que confinan co lado septentrional da Hispania: os Calaicos, os Astures, os Cántabros, hastr'os Vascós e Pirene, pois todos viven d'un mesmo geito».

Tal unanimidade nos costumes en gentes que apareceron já coma distintas ós ollos dos Romanos e nas que os arqueólogos y-os filólogos modernos ven coma difrentes (os Astures son pra Schulten ligures, os Cántabros, iberos pra Bosch, y-os Vascos pr'iste mesmo autor, o derradeiro resto da raza qu'il chama pirenaica) (1) non se concibe facilmente, podendo presumirse ou que Strabon atribuie ó conjunto de taes povos os costumes d'un soilo, ou qu'avencellóu n-un feixe o que respeuto de todos iles sabía; anque pol-o geito d'estar posto iste relato, incruso na descripción da Lusitania, y-a continuación das referencias relativas ós habitantes das ribeiras do Douro, pol-o feito de nomear ós Calaicos denantes dos Astures, Cántabros e Vascós, por mencionar cando fala dos ribeiraos d'aquil río, y-ocuparse despois dos montaneses, os sacrifizos de vitimas humáns, e pol-o dato relativo ás barcas de coiro, qu'atopamos tamén en Avieno (2), podemos enxergar con trazas de certeza qu'a mor parte das referencias strabonianas fan relación á nosa terra.

Pol-o que toca ás gentes que vivían nas Cassitérides, non pode menos de chocal-o contraste qu'ofrece o seu caraute pacífico co-a alenio guerrciro y-o espritu loitador que latexaba no resto de Galiza, mais sen que poidamos dar a iste, ó parecer contrasentido, ningunha espricación satisfaitoria. Poderiase cecais sospeitar que Strabon confundíu as nosas terras estanníferas co-as da Armórica ou da Britania, pero tal suposición desfaise ó ver qu'a descripción das Cassitérides incrúyese no libro III da *Geographica*, e que n-outro lugar do mesmo libro (1), dícese: «Nasce (o estano) nos bárbaros qu habitan na cima da Lusitania, e nas illas Cassitérides; tamén o levan de Britania a Marsella, o que separa de maneira indubidável os nosos jacimentos dos armoricanos e bretós que alimentaban o mercado Marsellés, sendo iste pasaxe tan terminante qu'o mesmo Dorotlin (2) decrara qu'as illas Cassitérides n-il mencionadas estaban na Galiza.

Respeuto ós costumes dos ribeiraos do Douro e dos montaneses, pouco podemos engader ó dito por Strabon. O matrimonio estilo grego, de que tanto partido teñen tirado os nosos helenómanos, pode referirse, ben a certas semellanzas no ceremonial dos casamentos, cousa, probabre, pois já Scymno (3) di qu'os costumes dos Celtas eran imitantes ós dos Gregos, ben a eisistir en Galiza a monogamia, coma cré Schulten (4). A maneira de comer sentados en roda, a sustitución do aceite pol-a manteiga, o uso da cervexa (a *celia* ou *ceria)* (5) celtibérica de Plinio y-hastra a intemperancia no bebel-o viño, son cousas que alcontramos repetidas veces en Posidonio(6)e Scymno (7) ó falar dos Galos, habendo outras en troques, com'o uso da mitra que teñen que se atribuir ou a supervivencias dos povos celtas, ou á infruencia dos Iberos, cuias mulleres aparecen en varias esculturas, provistas d'aquil tocado. (8)

(1) Vex. Bosch, Ensayo, pág. 109 e segs.
(2) Ora Marítima.

(1) III, II, I.
(2) Manuel, pág., 170.
(3) Fragmenta, ver., 185.
(4) Hispanía pág., 98.
(5) XVIII, 12 e XXII, 82.
(6) In ateneo, IV, 32 e 36.
(7) Fragmenta, vers. 186.
(8) Especialmente nas figuras cerámicas do poboado das Serretas (Alcoy).

Cerveza MAHOU
A MILLOR DE ESPAÑA

ARCHIVO FILOLOXICO E ETNOGRAFICO DE GALIZA

(C O N T O S)

O galo e o raposo (1)

No tempo en que falaban os animales, achou unha vez un raposo moi larpeiro a un galo erguido na pola d'un carballo e púxose a parolar c'o él d'iste xeito:

—Bos días nos dé Deus amigo, cómo che vai?

—Ben e a ti?

—Non che oyo ben; porqué non baixas?

—...—

—Sei que desconfias? Non sabes que hay unha orde que di que agora nin os gatos poden comer aos ratos, nin os raposos aos galos nin os cas os raposos... baixa home que non che hei de facer nada.

—Xa sei hó; mais agora que me decato non son cans aqueles que veñen pra eiquí?

¡E mais son! dixo o raposo e dicindo esto deu en correr namentras que o galo rindo a gargalladas lle cantaba:

—¡*Aaamostrall'a* ooordel *Aaaamostrall'a* ooordel...

Recollido en Boiro por
R. MARTINEZ LOPEZ
do S. de Estudos Galegos.

(1) Coñecemos algunhas variantes d'iste conto. N-unha d'elas, procedente do Castro de Caldelas, cand'o galo viu vir correndo os cás, díxolle ô raposo:
—E quen serán aquiles qu'alí veñen correndo?
O raposo qu'aínda nonos vira, respondeu:
—Serán os escribanos, qu'o veñen notificar (referíndose á orde).
Mais cando notou qu'eran cás, dixo que tiña presa e botou a correr. Cando chegaron os cás, o galo berráballes:
—Escribanos, notificallio!... Escribanos, notificallio!

O home, a cóbrega e o raposo

Unha vegada iba un home de caza pol-o monte, e atopou c'unha cóbrega debaixo d'un penedo que por moito que se revirichara non podería sair. Só se lle vía a testa.

—Señor home— díxolle a cóbrega — querme quitar este penedo qu'está enrriba de min, que m'esta magoando todo o corpo? Si m'o quita heino de facer feliz.

Entón o home ergueu a pedra e veu como saía unha cóbrega, un mundo longa que lle dixo:

—Agora vouche comer.

—E por qué?— díxolle o cazador todo extranado. (1)

—Porque podo en ti — Contestoulle o diaño da cóbrega — porqué teño mais forza que ti.

—¡Págasme ben o favor que che fixen!—

—Non foras burro; agora vouche comer.

—Eso si che deixo — díxolle o home que tivo un pensamento — porque eu tamén teño forza.

—Pero teño eu mais que ti—díxolle a cóbrega.

—Pois mira; vamos facer unha cousa: vamos ir en ca-lo señor xuez e que él diga quen ten mais forza e despois peleámonos, estamos?

—Bueno, pois vamos,dixo a cóbrega.

(1) Iste é o tema da fábula na que a cegoña lle fira un óso que se li'atravesara ô lobo na gorxa, e despois o lobo quixoa devorar.

Chegados onde o raposo, que era estoncias o xuez dos animales, propuxéronlle a custion mais el díxolles que pra mellor fallar era preciso ir ao lugar de autos e xa ali mandoulle â cóbrega que se puxese como estaba cando a atopou o cazador e así que ista voltou a estar debaixo d'o penedo mandoulle ao home que se marchase mais este preguntoulle como lle pagaria.

—C'un par de galiñas págasme d'abondo — Mañán tráesmas por eiquí que che ei de estar esperando.

Mais o home seguindo o consello da sua muller, en vez de galiñas leboulle o seguinte día metidos dentro d'un saco un par de cans como toutizos.

Chegou o raposo ó outro día pero como era moi desconfiado pideulle ao home que lle ensiñase as crestas dos galos e o home lle enseñou as línguas dos cans ate que quedou convencido.

Mais candó foi abrir o saco e veu sair aos cás deu en correr, corre que te correrás hastra que xa canso sentouse n'un penedo e ollando pras suas pernas díxo:

Miñas perniñas
miñas pernans
si non fora por vos
comíanme os cans

(Recollido en Negreira por
R. MARTÍNEZ LOPEZ
do S. de Estudos Galegos.)

Romance

Unha moza qu'estaba gardando o gando d'un señor que pensaba en casarse con ela veuse sorprendida por un seu antigo galan e sosteñen iste diálogo:

—Rufiniña hermosa
Ti que fás ahí
—Gardando o gando
estou eu eiquí
—Rufiniña hermosa
ti vente conmigo
n'ese monte sola
córreche peligro
—Quen me tal di
quen me tal desea
ou queres que perda
a facenda allea
—Non che digo eso
nin tal como eso
dígoche que veñas
a tomal-o fresco
—A tomal-o fresco
non vou nin irei
que me dirá meu amo
que m'enrredei
—Si che di teu amo
en que te enrredaches
dille que orballaba
e que te abrigaches
—Non conto verdá
eu mentir non sei
vou gardal-o gando
que o perderei
—C'un pecho de prata
eu cho pecharei
o gando Rufiña
eu cho gardarei
—Dios cho pague guapo
que estas ben ufano
con pecho de prata
gardal-o meu gando
Pechos de prata
teño de romper
Rufiña hermosa
por che dar prazer
—Vaite d'ahí guapo
non me deas pena
que vai vir meu amo
trael-a merenda
—Ogallá viñera
ogallá chegara
ogallá soubera
que eu contigo estaba
—Adiós Rufiña
quédate embora
vou votal-o gando
d'aquel balo fora

Moi incompreto E distinto do que trae Ballesteros (Cancionero popular gallego t 1.º pag. 97).

Foi recollido en Senra por
R. MARTINEZ LOPEZ
do Seminario de Estudos Galegos.

FALAR DOS ANIMAES

O que din os corvos

Caava, caava, caava...
Si queres a pedra,
tíralle a terra
canteiro de m...

(En Tenoiro, Colovade)

Recollido por F. B. B.

Adiviñanza

Dende Sant-Iago hastra A Cruña
sen moverse aló chegou.
Se choveu mollouse abondo
senón enxoito quedou.

O camiño

(En Sant-Iago)

Recollido por F. B. B.

O xogo da raqueta

Sentadas arredor todal-as cativas que xogan, cada unha pon as suas maus estesas co a palma n-os xionllos. Entón unha d'as nenas vai beliscando un por un os cotobelos de cada mau ao tempo que di así:

Dedin, dedin
de repiniquin
cuando el Rey
por aquí pasó
siete aves convidó
solo una que dejó
ni para tí,
ni para mi,
ni para el Rey de Portugal.
Cabezolín, cabezolán
vaite deitar
ao niño d'o can.

Finando de dicir esto, enguruña o cotobelo miñique. E logo repitese o romance pra cada un dos catro cotobelos longos de cada mau.

Fan así todal-as nenas unha por unha e cando xa todas teñen as maus pechas, póñenas unhas riba das outras alternadamente. Cando a coluna está así feita, pergunta unha nena:

—¿Qué é esta?
—A raqueta (Contestan todas)
—¿Qué hay por dentro?
—Pan valorento.
—¿Qué hay por fora?
—Pan de riola.
—Vamos tocar un pouquiño a zanfona.

Entón comenzan todas a movel-os puños imitando coa boca pecha o zoar d'o avesouro e precurando non se rir. A que se ri, panda.

Panda no colo d'a que ten o seu frente e as outras poñenll'as maus n-as costas enguruñando os cotobelos a capricho. E moi a prisa dinlle así:

Tincolín, tincolán.
Pol-a vila, vila van
al palacio, la cocina.
¿Cántos dedos tés encima?

Se non atina, repítese outra vez y-outro hastra que atine. Entón érguese y-o xogo volve emprencipiar.

Nota.— Iste xogo é unha variante dos Contos de Pico, pico, mazarico, e Pinto, Pinto, gorgorito. Soilo coñecemos un d'istes últemos, recollido en Castela por D. José María Azpeurritia, onde se nomea a Portugal o dicir:

Pinto, pinto, gorgorito
saca la vaca de veinticinco.
De que lugar
de Portugal.

E a todos os outors, e no que damos hoxe, é común a alusión ao Rey y a Reina.

Recollido en Cariño, Condado d'Ortigueira.

por BEN - CHO - SHEY.

Outras variantes:

O de «Dedín, dedín» dícese tamén asina:

Pin, pín,
Zaramaca pín,
cuando el Rey
por aquí pasó
a todas las aves convidó,
solo una que voló
Zape, gache
Vete a esconder
detrás de la puerta
de San Miguel.

Emprégase, ben pra botal-a sorte pros escondites, ben pra marcar o que panda no xogo de *Picote la berza.* N-iste, panda no colo do que dirixe, e un dos outros, dálle un moxegón no traseiro, e o que dirixe, dícelle:

—Quen te picou?
—A berza — responde o que panda.
—Quien te picó que aparezca.

Érguese e busca ô que o picou. Si o atopa, panda iste; si non, sigue pandando ata qu'o atope.

O dos puños un por ríba do outro é outro xogo, que n-Ourense é asina:

Vanse señalando os puños e perguntando:

—Pun puñete,
—Pun puñete.
—Que hai por dentro?
—Pan e formenlo.
—Que hai por fora?
—Pan e miola.
—A miolar, a miolar

E o que ria ha de parar.

E fan coma se dí no anterior.

N-Allariz, ô perguntar por cada un dos puños: «Que é esto?», respóndese: —«Pun puñete»; ô chegar ó derradeiro respóndese: Unha uña ñegra», y-enton ven o de «Que hai por dentro, etc.

O de «Ticotín, ticotán», en Caldelas faguíano dando alternado no lombo do que panda cos cotenos e os cóbedos, rematando por poñer os dedos, e dicindo:

De codín, de codán,
de la cuerda, cordobán,
del Palacio a la cocina,
cuantos dedos hai encima?

De todos iles hai variantes no tomo de Miscelánea da *Biblioteca de las tradiciones populares españolas* de Machado.

V. R.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

Carolina Michaelis de Vasconcellos

Morreu Carolina Michaelis de Vasconcellos.

A cultura galaico-lusitana – entidade histórica unha – tivo decote nas suas sabias verbas afirmanza e probanza que s'espallaron por todol-os centros da outa mentalidade, aquén e alén dos lindeiros da Romanía.

Densa e fermosa obra deixa feita a grande esculcadora das fondas e soterrañas e misteriosas fonte onde se cría e das que xurde a beleza literaria e artísteca. Obra que é un moimento inmorrente, ergueito â groria eterna da nosa cultura.

NÓS toma fondonísema parte no door que por ela sinten a unha Galiza e Portugal.

As sesións do Seminario de Estudos Galegos

A froitosa laboura que ven desenrolando iste xurdio centro universitario cempostelán, coñecida xa d'abondo pol-os nosos leitores, prega a mais fonda atención de todol-os galegos.

Das institucións nadas na quentura do noso rexurdimento cultural, ningunha tan nova e tan enxebre como ista que veu arrecadar os esforzos denantes arredados da nosa inteleitualidade.

Pol-o seu pulo forte i-ourentado poido a vella Compostela tornar ao seu caraiter de guieira nos veirales da cencia galega

Na sesión primeira feita n-iste ano pol-o xuntoiro devandito, foron elexidos pras vacáncias determiñadas pol-a ausencia do mestre Cotarelo e do Bouza Brey, o Dr. Cabeza de León, i-o Filgueira Valverde, pra os cargos de Presidente e Censor respeitivamente.

O Dr. Cabeza de León, devanceiro nas xeiras do galeguismo, home mozo nas arelas e nos coñecimentos, ten unha tan fonda persoalidade, i-un tan ben conquerido nome nas nosas letras, e non he mester falar de como diante do Seminario orixinal nos precedentes.

O Filgueira Valverde tense posto en pouco tempo nas ringleiras da nosa esgrevia mocedade, traballando moito e ben por Galiza e pol-o Seminario.

D-iste xeito a xunta direitora do S. E. G. fica composta por istes elementos persistindo como Segredario o dos anos anteriores. Lois Tobio Fernandes outro mozo exemprar, asisado traballador na nosa hestoria e afervoado galeguista.

Pra o cargo de segredario da seición de informacions e correspondenza que denantes desempeñara o Filgueira Valverde, foi eleito o Martínez López xa coñecido dos nosos leitores por tere colaborado no noso Archivo filolóxico e etnográfico de Galicia.

O traballo de escomenzo do curso encomendado ao presidente foi un estudo encol dos «Festexos da Universidade Cor postelá pol-o nascemento del – Rei Luís I» cheo de intrés pra investigazón dos nosos costumes na época barroca.

O novo censor ao tomar posesión do seu cárrego mentou con loubanza aos membros ausentes, adicando garimosas verbas ao recordo do primeiro socio falescido o presidente de honor Dr. Lago González gran galego, santo galego a quen moito debeu o Seminario.

O segredario leeu logo a memeria -resumen do curso derradeiro – dando conta dos traballos nel levados a cabo.

Na segunda sesión leeu o novo censor señor Filgueira Valverde o seu estudo anual, encol de «A paisaxe no Canzoeiro da Vaticana». Traballo erudito de xeito novo e de grande ensinio, que veu abrir un novo vieiro as ourenlazós do Seminario. Tema do mais outo interés non solo pra a Terra senón tamén pra verificazón da hestoria do ideal da paixase na teoria de Ruskin.

Na terceira sesión o presidente adicou unhas verbas a lembranza de Florencio Vaamonde i-o Martínez López disertou encol da industria do salazón na Galiza. Iste traballo amostra ben como o Seminario espalla a sue aitividade por hourizontes do meirande intrés praitico.

Na sesión cuarta fixo o seu ingreso o direitor de *Lar*, Leandro Carré Alvarellos leendo o seu drama «O Engano» de ambente cibdadán, desenrolado na cras meia, de grande exempraridade e de moi belido estilo.

Na quinta sesión, diante de moitísima concurrenza, pronunciou o mestre Cabeza de León unha conférencia eruditísima encol dos personaxes galegos no teatro castelán. A forza do estudo asisado da lenda moura de Galiza no exterior manifestouse fondamente nas verbas do Dr. Cabeza. Unha grande cantidade de sainetes inéditos onde se fai escarnio as mais das

veces da Nosa Patria foi copiada i-estudiada por íl en Madride. Xuntos a eles certas obras xa pubricadas menores en número e superiores en mérito que gaban aos galegos debense a coñecer moitos datos pra formar a ideia que de nos se tivo.

Pol-o demais o Seminario prepara iste ano unha grande e continuada laboura. A intensificazón dos traballos bibliográficos, a ordeazón dun catálogo da lingua, a feitura dun vocabulario castelán-galego, a reconstituzón galega do Coloci Brancutti, e mais que nada a creazón dun Gabinete Antropométrico, dirixido pol-os Drs. Cadarso e Rovira Carreró, e de duas seicións de cencias naturaes, bioloxía e analisis químico de terreos galegos darannos moito que gabar neste ano.

Tamén colleu o Seminario unha boa abada de novos socios, antr-os que topan a P. Atanasio López, D. Casto Sampedro o coengo Sr. Portela Pazos i-os alumnos da Universidade Ramos Fernández, Castroviejo y Blanco Cicerón, Lugrís, Lousada e Noia.

Da Biblioteca do Seminario que saiu c-unha fermosísima obriña de Filgueira Valverde e que seguirá con outras de Castelao, Otero Pedraio, etc. falamos en outro lugar.

N-outras sesións foron propostos pra correspondentes Mr. Frankouvski e o noso ilustre colaborador Phileas Lebesgue, e pra socios, os Sres. Correa Calderón e Espinosa. Xavier Pardo leeu a sua tradución de *La Legende de la Mort dans la Basse Bretagne* de Le Braz, e o Dr. Cabeza unhas concrusións sobr'a obra de Beltrán y Róz pide *Colón, genovés*.

Da direición da seición de Geoloxía encarregouse D. Isidro Parga Pondal. Estanse faguendo os traballos preparatorios pra inicial-o Museu Etnográfico, e tamén se tomaron acordos encol do Archivo de Galiza.

En janeiro terá o Seminario unha sesión de homaxe a D.ª Carolina Michaelis de Vasconcellos.

T. C. F.

LIBROS

IDEARIUM REGIONALISTA.
Esquema sintético de la evolución regionalista ibérica,
por José García Acuña.
Cruña 1925.

En 234 páxinas, pequenas, pero mesias e aproveitadas, cheas de fundamento da erudición histórica e política, ofércenos o Sr. García Acuña o seu pensar tocantes ô regionalismo. É un traballo que o autor presentou en 1918 a un Certame que houbo en Santiago co gallo da Semán regionalista, e que pubricou despois en folleto en *El Noroeste* da Cruña. O tradutor de Charles Brun e de Duguit, o repousado e documentado doutrinarista agrario e político, amostra eiquí ben com'esta ô corrente da historia social de Hespaña, da que fai unha crara interpretación, e mais das derradeiros soluciós do dereito púbrico europeo. Moito hai pra deprender n-iste libriño, ainda prôs que, com'o seu prologador, Antón Villar Ponte, e o autor d'esta nota tamén, non estamos conformes con certas concrusiós das que o Sr. García Acuña sosten.

O *Idearium Regionalista* contén unha doutriña do mesmo esprito que a esposta por Brañas en *El Regionalismo*, embora, a pesar do qu'insiste na conceición do regionalismo coma sentimento, haxa n-iste libro menos apaixonamento que no do gran Precursor. Crar'está qu'o de García Acuña é un libro moderno, un libro de hoxe; e ademais que toca somentes o probrema político, deixando fora o probrema espirtual, que é no que nós, os d'agora, nos fixamos mais afincadamente. Compre ter en conta estas duas circunstancias. Mais, sen deixarmos de telas presentes, tamén compre dicir que, no tocantes ás reivindicaciós galegas e regionalistas en geral, non adianta unha pasada mais adiante que Brañas. E coma queira qu'o pensamento galeguista andivo n-isles derradeiros anos moito camiño, sobre todo na mocedade, n-iste aspeuto, de García Acuña, vai resultar ôs ollos dos rapaces d'agora un pouco inautual.

Non por iso deixa de ser útil pra mais do 70 por cen dos leitores galegos, dende logo, pra todos iles, ainda prô outro 30 por cen, pol-o moito que n-íl se pode deprender de doutriña política, anque sexa pra fundamentar un criterio moito mais avanzado, pois moitos dos que o facemos, non é co-a sólida documentación do *Idearium Regionalista*. Despois de todo, n-il trasparez a ideia federal, que hoxe vai ganando moito creto nas aforas do galeguismo. N-il resulta afirmada con convencimento, e coma necesidade nomativa suprema, a variedade da Hespaña, e posto no pirmeiro termo como suposto preciso pra toda renovación política vital, o probrema que tal variedade prantea. E esto ainda é moito pra moita gente.

OS NENOS, por Xosé
Filgueira Valverde,
Pontevedra, 1925
Edición Lar

Co-iste libro comenzase a Biblioteca do Seminario d'Estudos Galegos. Unha linda *plaquette* de trinteoito páxinas, c'unha lámina e fermosas iniciás mol modernas de Luís Pintos Fonseca, que teñen unha lonxana imitanza co-as qu'André Deraiu puxera en *L'Enchanteur ponmisant* de G. Apollinaire.

Cada unha das quince iniciás principia un conto ou pazo, sen rótulo titular, breves, feitos e sentidos con lembranzas de cando o autor era neno, co-esas fondas impresiós pirmeiri-

zas que se non esquecen endejamais, y-escritas co feitio tenro e punxente das *Cousas* do Castelao, posto por caso, pazos nidiamentos galegos y-engebremente humáns, d'un fondo encanto de hoxe e de todol-os días.

O estilo e o verbo, escolleitos e nobres, d'un engebrismo requintado e preciosista, son os que poidéramos chamar da escola do Cotarelo. Un galego de caste erudita, un pouco arbitrario na oriografía, e un estilo que un poidera dicir de *densidade meia*.

Istes contos, amparados baixo do rubro do Seminario, van adicados ôs nenos d'Irlanda: «dos nenos enxendrados no medo, nascidos na dór, criados na fame» e, n-unha arrautada de suprema piedá, tamén ôs fillos dos verdugos da Eirín. Ist'acordo, coma todo o demais do libro, ten un cheiro consolante de fresca e recendente mocedade.

ALMA TRISTE, por
Augusto M.ª Casas

Augusto M.ª Casas pubricou iste seu pirmeiro libro, en castelán. Chega ben mozo â vida das letras, e cecais por esa causa é iste seu pirmeiro libro é un libro de versos. Por esa causa e por ser galego o autor.

Sonetos de feitio clásico, d'escorreito endecasílabo, e de sentimento romántico e místeco espresado às voltas con refinamento conceitista. Ten achegamentos de ideias contrarias, e sentimentos que ô exagerarse, van dar no seu oposto. Geito de proceder qu'indica moita leutura dos místecos especialmente.

Andan apesares d'iso, n-iste libro, os temas do modernismo *fin de siécle*: tema do pelegrín, tema do desterro, tema de San Francisco d'Asís... Temas que non andan tan longe do misticismo, pois por algo foi aquil tempo un tempo de *ruival*.

Chega ben mozo, Augusto M.ª Casas â vida das letras, mail-os versos, si pol-o sentimento e o pensamento son de rapaz – e non bote esto a mala parte – pol-o desenvolvemento e feitura son ben madurecidos. Augusto M.ª Casas é un poeta feito. Agora, a deixal-o camiño andado de mais da poesía castelán, e que veña pol-o mais novo qu'a nosa léngoa lle presenta.

A PROPIA VIDA, por
Leandro Carré Alvarellos (Lar, Cruña, 1925).

O direitor de *Lar*, que é un dos nosos mais fecundos escritores, dá no n.º 14 d'aquela pubricación unha noveliña d'amores de moito interés, cumprindo co seu propósito d'estudar e presentar nas nosas letras o ambente cibdadán e os meios de señorío da nosa terra, empresa que, coma levamos dito d'outras veces, poucos denantes d'íl acometeran. O autor afina a presentar iste ambente atal e coma é, sábelle sacal-o zume literario con abelencia.

A propia vida apresenta a historia d'un amor qu'os ciumes desfán, ata qu'a casualidade lle pon diante ô esposo a image da tragedia qu'íl pudo causar deixándose levar do cisma.

O asunto vai ben desenvolto, e a noveliña está geitosamente escrita.

ARBOL, por Julio J. Casal, Biblioteca Alfar, Cruña, 1925.

Istes poemas d'agora – demasiado imitantes ús ôs outros, eiquí e alén – isles poemas *suites* de modulacións d'images en col d'un tema calquera, teñen, cand'o poeta é un home emotivo, coma no caso de Julio J. Casal, un engado que sin ser novo, é verdadeiro. Non hai dúvida.

Dentro da uniformidade da moda, a persoalidade do autor dáa o sentimento.

O tenro e piadoso sentimento de Julio J. Casal maniféstase ben n-isles poemas nos que os arbres viven, sinten e arelan com'os cristianos, já que a fraternidade franciscana do autor empresteulles alma, e co-a y-alma empresteulles tamén desexos e tristuras – que onde hai desexo, hai tristura, e onde hai concencia, hai saudade... Ainda máis: en metamórfoses ovidianas, os arbres convírtense en nenos, en paxaros, en difuntos tamén, do mesmo geito qu'o Serán é bandeira de coores, e a y-auga seda que cosen as agullas das arbres...

E todo esto, sen intención filosófica ningunha; non estamos eiquí diante do panteismo mollado dé brélema d'un Teixeira de Pascoaes. Mais grego que indo, Julio J. Casal non fai mais que poesía sinxela, arte pol-a arte, c'un tenro e fraternal curazón de neno, sen complicación metafíseca que poida embarazal-os vidros cooreados da sua fantesía.

O héroe d'*Alfar*, o poeta dos *Cincuenta e seis poemas* e de mais de duas veces outros tantos, sabe aprical-a óptica novísima axeitadamente, â sua visión do mundo

VIDA GRIS, Novela por
Sarah Lorenzana Editorial Pueyo, Madrid.

Sarah Lorenzana é unha esquirtora galega que, anqu'inda moza, leva xa pubricada unha abundosa colección de libros. Xa nos tempos en qu'Alfredo Vicenti dirixía EL LIBERAL colaboraba cáseque cotianamentes na seción *cuentos propios*. Moitos dos entón ali pubricados figuran hoxe no seu libro *Bosquejos*.

VIDA GRIS, é a sua derradeira novela. N'ela, en ben feitos capítulos, fiados ô redor d'unha disgraceada aventura d'amor adúltero, sabe criticar xuiciosamentes â señoritiña con riberetes de *niña bien*, qu'acogulada de romanticis-

mo sensíbeleiro, que non é máis que falla de crianza, afógase mas que das augas da vida provincianana, a *vida gris*. Tamén dibuxa con xeito o esnaquizamento da paz vilega, orixinada pol-os vicios cosmopolitas de dous fidalgos, un marqués i-unha baronesa, qu'agachan sú dos enfeilizadores comprimentos cortesáns, seus instintos *d'apache*.

Toda obra está tecida con atraente sinxeleza i-eisposta con lésico ben traballado.

Non embargantes o engado d'ista novela, nós preferimos algúns dos contos d'ista autora, moitos dos cales están feitos lembrando esceas presenciadas por ela na sua Terra.

J. N. B.

ESCUMAS E BRÉTEMAS. Versos gallegos por LISARDO R. BARREIRO 180 pags.

ISTE «vello copreiro xa esquencido» —non tanto como il coida— é autor d'un dos máis fermosos libros de versos galegos que n-este século se teñen imprentado.

Ademirador do chorado Añón, a quén tanto s'asomella, trepou como il ô céltico Curota, dend'onde ollou a Galiza; i-o vela tan meiga e sinxela, tan frorida e bela; máis inzada de chagas e vencellada c-as cadeas da inxusticia, vôu sóbor d'ela con azas de piadosa fantasía, repicando aiquí ledos trinos, deitando acolá bágoas de troveiro namorada ou de fillo cariñento. Chora os aldraxes da nai, pro non fire ôs aldraxadores.

Eis o qu'é, en síntesis a poesía do «vello copreiro», tral-a lus das suas máis belidas composicións.

O libro, que leva unha fermosa portada do pintor galego Juan Luís, está ilustrado con dibuxos e c-os retratos dos máis sinificados percursores, o pé dos cales van unhas sembranzas dinas do mestre Lisardo Barreiro.

Leva duas adicatorias: *Ós novos*, axuntados unha nova Hirmandado redentora», «tremolando a sacra bandeira asul e branca», *Ós vellos*, «*Ós nosos* que xa foron», Ós cansos na ruda loita»... Antre ises dous grupos, antre os *precursores* i-os *continuadores*, fica il. Foi amigo de Rosalía —a Musae— de Porteiro-o Verbo.

O prólogo é unha longa relembranza dos seus anos mozos, Por él van desfiando tipos, chismes, contos... É unha amena *rexouba* antre vellos amigos.

L. G. S.

A NOSA TERRA. Número CCXVIII, 1.º Novembre 1925.

SUMARIO: *D. Florencio Vaamonde, Cousas*, por Víctor Casas, *Luís Porteiro Garea. O escripción da Regueifa en Negreira*, por M Magariños Negreira (do S. E. G.) *Follas novas. A importación do gando, O primeiro Congreso de Economía Galle₫a. Que se esprique. Eu quixen sacal-a vida*, por Luis G. Vicencio. *Lembranza* e unha poesía, por Florencio Vaamonde. *Con permiso. A serra da Martiñá* (poesía), por Ramón Otero Pedrayo. *Pequeneces*, por Anxel Leiro. *Lecturas*.

Núm. CCXIX, Nadal, 1925.

SUMARIO: *Ao decorrel-os días. O que todo galego ten que saber* (sigue a parte geográfica). *Muiñeira*, por B. Bermúdez Jambrina. *A pesar del dialecto. Cousas*, por Víctor Casas *Biblioteca do Seminario de Estudos Galegos. Un museo interesante no Concello da Cruña, Banco Pastor. Conversas filolóxicas*, por L. C. *Touros e futbol*, por Anxel Leiro. *Nos tempos autuaes*, por F. Zamora. *En prosa*, por Manuel Murguía. *Homenaxe a don Florencio Vaamonde. Do natural*, por Alvaro María Casas. *A Exposición Ibero Americana de Sevilla. Carolina Michaelis de de Vasconcellos. Lecturas*.

BOLETIN DE LA R. A. GALLEGA. 1.º Diciembre 1925.

SUMARIO: *Letras de duelo: D. Florencio Vaamonde Lores*, por Eladio Rodríguez González. *Un crismón del siglo V*, por Angel del Castillo *As mámoas do concello de Rairiz*, por Florentino L. Cuevillas. *Seición oficial*.

NAÇAO PORTUGUESA Lisboa, 3.ª Serie, números 5 e 6.

SUMARIO: *do número 5: As cartas da Freira*, por A. Sardinha, *Á margem d'un processo*, por Rodríguez Cabalheiro. *Soror Mariana*, soneto d'A. Sardinha. *Ûn grande jurista portugués, — Frei Serafín de Freitas*, por M. Caetano. *Francisco de Almada e Mendouça ministro en Roma*, por J. R. Ribeiro da Silva. *A política de Africa de El Rei D. Sebastião*, por M. Murias. *Dr. Antonio María de Sousa Sardinha — agradecimento*, por id. *Crónicas do mes. Relaçoes Luso - espanholas. Das ideias, das almas e dos factos. Na Feira das Letras. Publicaçôes recebidas*.

Do número 6: Gama Barros. As ideias de Duguit, por A. Sardinha. *Lança en Africa*, por H. Raposo. *A investigação scientífica en Portugal*, por M. V. Moreira. *A política de Africa de El Rei D. Sebastião*, por M. Murias. *Un gran jurista portugués*, por M. Caetano. *S. A. R. D. Duarte Nuno de Bragança. Crónica do mes. Das ideias, das almas e dos factos. A través das revistas e jornaes. Publicaçôes recebidas*.

Imprenta LAR. Real, 36 1.º - A CRUÑA

Motores & máquinas CELTA

Marca Rexistrada

Suministros industriaes — INSTALACIÓS

Gasolina Petróleo, aceites pesados SHELL

Cubertas - Cámaras - Macizos BERGOUGNAN - MICHELIN

JOSÉ RAMON PEREZ CID

Progreso, 54 e 90 — OURENSE

Fabricación especial de toda sorte de Cristaes ópticos

(MARCA REGISTRADA)

Execucion esmerada das recetas dos señores Médicos Oculistas

Praza Mayor, 18 - OURENSE

Sanatorio Quirúrgico de Ourense

Direitor: Don MANUEL POL PIÑEIRO Cirugía

co-a colaboración dos Doutores

D. FRANCISCO JOSÉ RIONEGRO DÍEZ — CIRUGÍA

e

D. MANUEL BOUZO FERNÁNDEZ — PARTOS E DOENZAS DA MULLER

Situado na carretera da Loña, prauticase n-él toda cás d'operacións de Cirugía gèral, especialidás, ginecología, etc., etc.
A pensión é de 10 pesetas diarias, inclusa n-ela a mantenza, material de curas e visita médeca diaria. As operacións e tratamentos, especiás serán oujeto de trato anterior.
Hai Gabinete de RAYO X, aparato de DIATERMIA (pra tratal-os anexitis, etc.) e o material eléitrico preciso pra diagnósticos e tratamentos.
NOTA: Hai de cote material esterelizado pra operacións d'urxencia pr'os enfermos que non se poidan traguer ó Sanatorio e mais pra partos, adentro e fora da cibdade.
Pra informes, pódese escribir a calquera dos médecos do estabrecimento.

OURENSE — **Carretera da Loña** — **Teléfono 179**

Púxose à venda o primeiro volume da

Biblioteca do Seminario de Estudos Galegos

OS NENOS

por Xosé Filgueira Valverde,

Pida o seu exemprar a Adeministración de LAR
Real 36 -- 1.º A Cruña

Xa apareceu o primeiro volume da

BIBLIOTECA TEATRAL "LAR"

que comprende a comedia

O Corazón d'un Pedáneo

orixinal de

Leandro Carré Alvarellos

Seguirá **A Biblioteca de novelas Galegas,** que pubricará grandes novelas orixinales dos millores escritores da nosa Terra

Os suscritores da pubricación de novelas curtas LAR terán ventaxas para a adquisición de estas obras

---

Imprenta LAR
REAL, 36 1.º - A CRUÑA

TRASMITA OS SEUS ENCARGOS TIPOGRAFICOS A ESTA IMPRENTA

Augas bicarbonatado-sódicas de

MONDARIZ

FONTES DE GÁNDARA e TRONCOSO

Propiedade dos FILLOS DE PEINADOR

MONDARIZ—BALNEARIO está situado a 35 kilómetros de Vigo e a 20 das estaciós de Porriño e Salvatierra de Miño

O Hotel do Estabrecimento está aberto do 1.º de Mayo a 31 de Octubre

Sastreria CRECENTE IRMANS

A MILLOR DE GALICIA

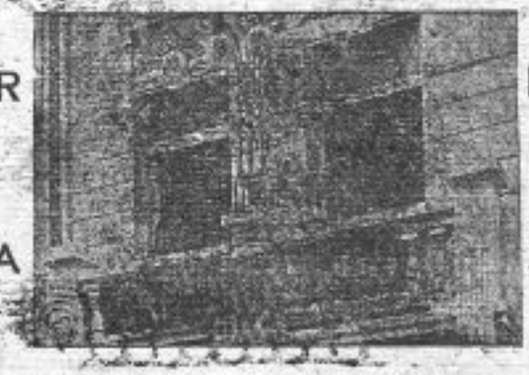

REAL, 28 - 1.º

TELÉFONO 180

A CRUÑA

F. ROMÁN E SACO

DROGUERÍA E FARMACIA

Pereira, 19 — Teléfono 28

OURENSE

AXIÑA APARECERÁ **COUSAS** POR CASTELAO

LEA VOSTEDE A NOVELA MENSUAL

LAR

Administración e imprenta REAL, 36 1.º A CRUÑA

SUSCRICIÓN A 6 NÚMAROS 1'60 PESETAS